

СУЧАСНИЙ СТАН ВИДІВ РОДУ КАЛИНА (*VIBURNUM* L.) В УМОВАХ КОЛЕКЦІЙНИХ І ПАРКОВИХ НАСАДЖЕНЬ КИЄВА

О.О. ДЕМЧЕНКО

Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка НАН України
Україна, 01014 Київ, вул. Тімірязєвська, 1

Розглянуто історію інтродукції та сучасний стан видів роду калина (*Viburnum* L.) в умовах колекційних і паркових насаджень Києва. Виявлено 11 видів та 4 форми калини.

Серед чагарникових рослин, які широко використовуються людиною, важливе місце займають представники роду калина (*Viburnum* L.), що належить до родини калинові (*Viburnaceae* Dumortier.). Раніше види роду калина відносили до родини жимолостеві (*Caprifoliaceae* Juss.). Калини мають різноманітні форми та забарвлення квіток, листя, плодів, добре переносять обрізання гілок, що дозволяє формувати різні види крон і відкриває широкі можливості використання видів роду *Viburnum* L. для поодиноких і групових насаджень, а також для створення узлісся в садах і парках, в міському озелененні.

Рід калина налічує близько 200 видів, розповсюджених в помірному поясі та субтропічній зоні Євразії, на більшій частині Північної Америки та Північної Африки; в Західній Європі налічується 75 видів та 25 форм. З усіх відомих у світовій флорі видів калини в Україні зараз інтродуковано 23 види та 5 форм [2, 3].

Аборигенні види — *Viburnum opulus* L. та *V. lantana* L. — здавна використовуються для озеленення та у народній медицині. Перші згадки про інтродукцію калини у ботанічних садах України відносяться до початку минулого століття [1]. Закладами, які вперше збагатили свої колекції новими для України видами, були ботанічні сади Київського та Харківського університетів.

Зараз в Україні культивується значна кількість видів і форм калини різного географічного походження. Представницькі колекції калини є в Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України (НБС НАН України) та у Ботанічному саду ім. О.В. Фоміна Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Перші надходження видів калін у НБС НАН України відносяться до 1936—1937 рр., коли з Варшави було отримано та висіяно насіння *Viburnum alnifolium* Marsh., *V. dentatum* L., *V. lentago* L. В наступні роки колекція поповнилась одержаними з Риму (Італія) *V. rhytidophyllum* Hemsl., *V. rugosum* Pers., *V. prunifolium* L., *V. tinus* L., *V. opulus* var. *americanum* Ait. Всі ці рослини були знищені за період тимчасової окупації Києва у 1941—1943 рр., і колекція створювалась заново в післявоєнні часи.

У наш час в колекціях дендрарію та на ділянках НБС НАН України налічується 6 видів та 3 форми калини, більшість з яких регулярно цвітуть та плодоносять: калина звичайна (*V. opulus* L.), її форми 'Бульденеж' (*V. opulus* 'Roseum' (L.) Hegi) та карликова (*V. opulus* 'Nanum' (David.) Zab), гордовина (*V. lantana* L.) та її форма золотиста (*V. lantana* 'Aureum' Wolf.), калина Карльса (*V. carlesii* Hemsl.), канадська гордовина (*V. lentago* L.), калина Саржента (*V. sargentii* Koehne), калина зморшкуватолиста (*V. rhytidophyllum* Hemsl.). Також у відділі плодів рослин представлений сорт калини Київська садова № 1 селекції НБС НАН України. На

жаль, за минулі роки було втрачено деякі цінні види та форми калини: *Viburnum burejaeticum* Rgl. et Herd., *V. dentatum* L., *V. prunifolium* L., *V. sargentii* 'Flavum' Rhed., *V. trilobum* L. У колекції Ботанічного саду ім. О.В. Фоміна представлено 9 видів та 3 форми калини. Це такі види, як калина буреїнська (*V. burejaeticum* Rgl. et Herd.), калина Карльса (*V. carlesii* Hemsl.), к. Райта (*V. Wrightii* Mig.), гордовина (*V. lantana* L.) — форми золотиста (*V. lantana* 'Aureum' Wolf.) та строкатолиста (*V. lantana* 'Variegatum'), калина звичайна (*V. opulus* L.) та її форма 'Бульденеж' (*V. opulus* 'Roseum' (L.) Hegi), к. сливолиста (*V. prunifolium* L.), к. зморшкуватолиста (*V. rhytidophullum* Hemsl.), к. рижевата (*V. rufidulum* Raf.), к. Віча (*V. vietcii* C. H. Wright.). Майже всі ці форми та види перебувають у задовільному стані, регулярно цвітуть і плодоносять.

Також нами було обстежено міські парки та насадження Києва, Ботанічний сад Українського державного аграрного університету (УДАУ), Сирецький дендропарк. У Ботанічному саду УДАУ представлено 6 видів та 1 форма калини, також у розсаднику випробовують 2 екземпляри саджанців калини духмяної, отриманих з Державного Нікітського ботанічного саду УААН. В Сирецькому дендропарку зростають 2 види калини: гордовина (*V. lantana* L.), калина звичайна (*V. opulus* L.) та 2 її форми 'Бульденеж' (*V. opulus* 'Roseum' (L.) Hegi) і карликова (*V. opulus* 'Nanum' (David.) Zad.). У міських насадженнях Києва трапляються калина звичайна та її форма 'Бульденеж' і гордовина.

Попередні фенологічні дослідження показали, що вегетація калини починається в Києві на початку квітня. Першими набухають бруньки у *Viburnum opulus* L. та *V. carlesii* Hemsl. У інших видів ця фаза зсунута на 3—7 днів пізніше. Розкриття бруньок починається через 7—11 днів і триває протягом другої декади квітня. Початок фенофаз у декоративних форм калини припадає практично на ті ж строки, що й у основного виду, за винятком *V. opulus* 'Nanum' (David.) Zad., у якої набухання і розкриття бруньок починаються на 7—10 днів пізніше.

Цвіте калина у травні. Квітки розкриваються у період з перших чисел травня (*V. sargentii*) і до кінця місяця (*V. lentago*). Першими у суцвітті розпускаються краєві крупніші стерильні квітки. Через 5—8 днів у центрі суцвіття розкриваються менші квітки. Масове цвітіння більшості видів калини припадає на останні числа травня — початок червня. Тривалість цвітіння — від 10 днів у калини Карльса і золотистої форми гордовини до 20 днів у калини звичайної.

У кінці серпня починають достигати плоди — спершу у *Viburnum opulus* L.; у жовтні у *V. lantana* L. та її форми 'Aureum'. Карликова форма калини звичайної плодоносить не щорічно.

Листопад настає раніше у аборигенних видів та їх форм: *Viburnum opulus* L., *V. opulus* 'Roseum', *V. opulus* 'Nanum', *V. lantana*, *V. lantana* 'Aureum'. У гордовини невелика частина листя залишається на кущах у зимовий період, що підвищує декоративну цінність цього виду. У другій половині жовтня — перших числах листопада починається листопад у калини Карльса, калини сливолистої, канадської гордовини, калини Саржента. За тривалістю періоду листопада рослини можна умовно розподілити на дві групи: 1) види та їх форми з коротким періодом листопада (*V. carlesii*, *V. prunifolium*, *V. opulus* 'Roseum', *V. opulus* 'Nanum'); 2) види з більш тривалим періодом листопада (*V. sargentii*, *V. lantana*, *V. l. 'Aureum'*, *V. opulus*, *V. lentago*).

В умовах Києва вегетаційний період у калини починається у перших числах квітня і продовжується 200—230 днів. Раніше за всіх починають вегетувати калина звичайна та її форма 'Бульденеж', калина Карльса та канадська гордовина, пізніше всіх — карликова форма калини звичайної, гордовина та її форма золотиста. Велике значення для підготовки рослин до зими має те, що вегетаційний період у цих видів калини закінчується до настання морозів. Зимостійкість більшості рослин названих видів та форм калини цілком задовільна, вони не пошкоджуються морозами, лише у калини зморшкуватолистої та калини Віча підмерзають молоді пагони.

Таким чином, можна зробити висновок, що кліматичні умови Києва сприяють росту та розвитку калини і не впливають негативно на феноритм її розвитку.

Існує чимало різноманітних видів та форм калин, які використовуються нині або перспективні для зеленого будівництва в Україні. Це особливо цінно через широкий діапазон їх вибагливості до тепла, світла та ґрунтових умов [4]. З вітчизняних видів у зеленому будівництві ширше за всіх використовують калину звичайну та гордовину. Калину звичайну розводять задля красивих за формою та кольором осіннього забарвлення листків, оригінальних суцвіття та яскраво-червоних плодів. Найкрасивішою її формою є стерильна. Вона ціниться за білосніжні суцвіття діаметром 12—15 см та тривале цвітіння — 20—25 днів. Більш широкого використання у зеленому будівництві заслуговує карликова форма, яка характеризується невеликими розмірами, дрібним листям та густою компактною кроною. Калину звичайну та її форми висаджують одиночно чи невеликими групами у парках, скверах, створюють загорожі. Гордовина також доволі декоративна, особливо восени, коли її листя набуває яскраво-червоного забарвлення, а плоди чорніють. Крім того, гордовина заслуговує на більше розповсюдження у зеленому будівництві та лісовому господарстві завдяки своїм екологічним особливостям — посухостійкості і здатності переносити засолення ґрунтів. Декоративні форми гордовини із золотисто-жовтим та строкатим листям трапляються у зелених насадженнях дуже рідко.

Здавна у садах, парках, іноді на вулицях розводять гордовину канадську. В ботанічних садах та дендропарках її почали розводити більш як 100 років тому. На батьківщині, у Північній Америці, гордовина канадська являє собою дерево заввишки 10 м. В умовах Києва вона росте у вигляді крупного куща. Особливо декоративне забарвлення листя: зверху — голі, блискучі, яскраво-зелені, знизу — більш світлі. Квітки кремово-білі з тонким приємним ароматом, розквітають в травні-червні. Плоди — приплюснуті еліпсоподібні костянки, спочатку

червоніють, з досяганням набувають синьо-чорного забарвлення зі світлим нальотом. Також більш широкого використання заслуговує калина буреїнська, яка характеризується відносно високою зимостійкістю, маловимогливістю до родючості ґрунтів, стійкістю в культурі, здатністю до швидкого розмноження вегетативним способом. Особливо декоративна вона восени, коли листя набуває жовто-червоного забарвлення, а плоди — чорного кольору.

Останнім часом все більш популярнішою стає калина Карльса, хоча вона ще недостатньо вивчена. Це — невеликий, заввишки 1—1,5 м, чагарник з горизонтально відхиленими гілками, що утворюють компактний кущ із широкою округлою, іноді майже шаровидною кроною. Вона відрізняється своїми ніжними блідо-рожевими квітками, які розкриваються одночасно з листям — весною і оранжево-червоним листям та синьо-чорними плодами — восени.

Перспективний вид для зеленого будівництва — калина зморшкуватолиста. Це крупний кущ, заввишки до 3 м, з товстими прямостоячими гілками. Особливо декоративне крупне, завдовжки до 18 см і завширшки до 6 см, темно-зелене зверху блискуче та зморшкувате листя. У неї дуже крупні (до 10—20 см в поперечнику) суцвіття, які складені з двостатевих квіток, що також крупні, діаметром понад 5 мм, жовтувато-білі. Плоди спочатку червоні, з досяганням набувають чорного забарвлення.

Широко можна використовувати калину Саржента, яка зовнішньо схожа з калиною звичайною, але відрізняється більшою кущистістю, розмірами листя та квіток. Цініться за декоративність у період цвітіння та плодоношення, особливо форма жовтоплідна.

Доволі декоративна калина Райта: крупне широкояйцевидне темно-зелене листя і яскраво-червоні плоди надають їй оригінального вигляду.

Слід зазначити, що з усього видового і формового різноманіття калин у культурі та в озелененні використовується лише незначна кількість цих рослин, почасти будучи невідомими або мало відомими практичним

працівникам зеленого будівництва, почасти через недостатню вивченість їх біологічних особливостей.

Майже всі види калин, що обстежені нами, утворюють всхоже насіння, більшість з них добре розмножується живцями, тому вони можуть служити основою для їх подальшої інтродукції в інші ботанічні сади та дендропарки.

1. Головкин Б.Н. История интродукции растений в ботанических садах. — М.: Изд-во Моск. ун-та, 1981. — 128 с.
2. Деревья и кустарники, культивируемые в Украинской ССР / Под ред. Н.А. Кохно. — Киев: Наук. думка, 1986. — 717 с.
3. Кохно Н.А., Курдюк А.М. Теоретические основы и опыт интродукции древесных растений в Украине. — Киев: Наук. думка, 1994. — 185 с.
4. Солодухин Е.Д. Калина. — М.: Лесн. пром-ть, 1985. — 77 с.

Надійшла 13.03.2000

УДК 581.4(477.46)

ДЕКОРАТИВНА ФОРМА *CARPINUS BETULUS* L. В ДЕНДРОПАРКУ “СОФІЇВКА” НАН УКРАЇНИ

Л.П. ІЩУК

Дендрологічний парк “Софіївка” НАН України
Україна, 20300 Умань, вул. Київська, 12а

На підставі літературних даних та власних досліджень дерев декоративно-цінної форми *Carpinus betulus* L., які ростуть у колекціях дендропарку “Софіївка”, визначено назву цієї форми як *C. betulus* var. ‘*Globosa*’. Наведено результати дослідів з вегетативного і насінневого розмноження цих форм.

У 1889—1890 рр. В.В. Пашкевич — викладач ботаніки і садівництва в Головному училищі садівництва і землеробства в Умані — зробив розбивку і закладку невеликого арборетуму в англійському стилі, який пізніше отримав назву Англійського парку. Тепер цю територію площею близько 2 га все частіше називають арборетумом Пашкевича. Під час

© Л.П. Іщук, 2000

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ВИДОВ РОДА КАЛИНА (*VIBURNUM* L.) В УСЛОВИЯХ КОЛЛЕКЦИОННЫХ И ПАРКОВЫХ НАСАЖДЕНИЙ КИЕВА

Е.А. Демченко

Национальный ботанический сад
им. Н.Н. Гришко НАН Украины, Украина, Киев

Изложена история интродукции и современное состояние видов рода калина (*Viburnum* L.) в условиях коллекционных и парковых насаждений Киева. Обнаружены 11 видов и 4 формы калины.

PRESENT STATE OF GUELDER ROSE (*VIBURNUM* L.) SPECIES UNDER CONDITIONS OF KYIV CITY COLLECTIONAL AND PARKS PLANTATIONS

O.O. Demchenko

M.M. Gryshko National Botanical Gardens, National Academy of Sciences of Ukraine, Ukraine, Kyiv

The history of introduction and present state of guelder rose (*Viburnum* L.) species under conditions of Kyiv city collectional and parks plantations have been stated. Eleven species and four forms of guelder rose have been found.

інвентаризації, проведеної у 1945 р. в Англійському парку, О.Л. Липа [9] описав 129 видів і форм рідкісних і цінних екзотів, але після суворої та малосніжної зими 1946—1947 рр. значна кількість цих рослин, як відзначає далі автор, загинула або сильно потерпіла від морозів. Протягом подальших років колекція рослин в арборетумі Пашкевича постійно поповнювалась. Інвентаризацією, проведеною працівниками дендропар-